

3. Перебитюк М.В. Криміналістична характеристика екологічних злочинів / М.В. Перебитюк, А.О. Паламарчук // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2. – С. 282–286.
4. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua>.
5. Бахин В.П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962–2002) : монографія / В.П. Бахин. – К., 2002. – 268 с.
6. Ипатова И.А. Криминалистика : учеб.-метод. комплекс / И.А. Ипатова. – М. : Изд. центр ЕАОИ, 2008. – 558 с.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-те вид., перероб. та допов. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.
8. Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>.
9. Криміналістика : підручник / за ред. проф. В.Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і допов. – Х. : Право, 2008. – 464 с.
10. Мешков В.М. Методика расследования преступлений : курс лекций / В.М. Мешков. – М. : Юрлитинформ, 2013. – 304 с.
11. Криміналістика : навч. посібник / Р.І. Благута, Р.І. Сибірна, В.М. Бараняк та ін. ; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. – К. : Атіка, 2012. – 496 с.

КОВАЛЬЧУК В. П.,

кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 343.971

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню проблеми поширення жіночої злочинності в Україні, аналізу стану жіночої злочинності, з'ясуванню основних причин та умов її поширення, а також встановлення особливостей жіночої злочинності у порівнянні з чоловічою.

Ключові слова: злочинність, види злочинності, жіноча злочинність, причини та умови жіночої злочинності, детермінанти.

Статья посвящена исследованию проблемы распространения женской преступности в Украине, анализу состояния женской преступности, выяснению основных причин и условий ее распространения, а также установлению особенностей женской преступности по сравнению с мужской.

Ключевые слова: преступность, виды преступности, женская преступность, причины и условия женской преступности, детерминанты.

The article investigates the proliferation of female crime in Ukraine, the analysis of female crime, the elucidation of the main causes and conditions of its distribution, and installation features female crime as compared to men.

Key words: crime, types of crime, female crime, the causes and conditions of female crime determinants.



Вступ. Серед проблем, що стоять перед українською державою на сучасному етапі складних економічних та політичних перетворень, одне з провідних місць посідає проблема боротьби зі злочинністю та її окремими видами. Забезпечення законності і правопорядку у суспільстві, своєчасне запобігання злочинам та їх припинення, оперативне і повне їх розкриття є найважливішими завданнями побудови правової держави в Україні.

Кризові явища в економіці, протиріччя і труднощі у соціальній, духовній, моральній та інших сферах громадського життя сприяють зростанню злочинності. Сучасна злочинність – це реальна загроза, що здатна заблокувати економічні та демократичні перетворення в Україні, призвести до нестабільності в державі. Ефективне запобігання злочинності передбачає всебічний аналіз її видів, усунення причин та умов, що їх породжують.

Одним з видів злочинності є жіноча злочинність. Цій проблемі приділялась недостатня увага в українській кримінології, між тим злочинна поведінка жінок негативним чином впливає на сім'ю і на суспільство в цілому. Можна стверджувати, що жіноча злочинність, як і злочинність неповнолітніх, є показником морального здоров'я суспільства, його духовності, ставлення до базових загальнолюдських цінностей [1, с. 48].

За даними Державної служби статистики України у 2013 р. 13,3% з усіх виявлених правоохоронними органами осіб, які вчинили злочини, склали жінки [2].

Поряд зі зростанням жіночої злочинності змінилася і її структурна характеристика. У спектрі жіночої злочинності переважають корисливі злочини, а в групі корисливих – злочини у сфері економіки.

В останні роки жінки вчиняють і нетипові для них злочини. Це, зокрема, злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, розкраданням у кредитно-банківській сфері, шахрайські дії шляхом створення фінансових «пірамід» і деякі інші. Наприклад, правоохоронними органами за 2013 р. виявлено 19,5 тис. осіб, що підозрювались у скоєнні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення, з них 12,6% склали жінки [2].

Вказана проблема привернула увагу багатьох дослідників. Деяких питань жіночої злочинності у контексті розгляду загальних проблем кримінології торкалися такі російські вчені, як С.В. Бородін, М.І. Ковальов, АС. Міхлін, ЕФ. Побігайло, А.Б. Сахаров, А.М. Яковлев.

В Україні до останнього часу проблемі жіночої злочинності приділяли увагу небагато вчених. Так, деяких аспектів злочинності жінок в Україні торкалися у своїх роботах Ю.В. Александров, В.В. Голіна, ОМ. Джу́жа, В.О. Іващенко, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, І.М. Даньшин, В.М. Тру-бніков, Л.О. Шевченко, Т.А. Шулежко та деякі інші.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження стану поширеності жіночої злочинності в Україні, причин та умов її утворення.

Результати дослідження. Само по собі, виявлення фактичної картини злочинності і її розвитку ще не дає відповіді на питання, як запобігти злочинності. Між етапом пізнання, оцінки злочинності і етапом організації боротьби з нею обов'язково повинен бути етап виявлення детермінант та визначальних умов злочинності.

Без перебільшення можна стверджувати, що проблема причин злочинності є центральною для кримінології. Від підходу до її вирішення залежать численні проблеми теоретичного осмислення такого складного негативного явища нашої дійсності, як злочинність і організація боротьби з нею.

На думку А.І. Долгової, не існує загальної, основної, головної причини, що б вичерпно пояснювала походження злочинності за конкретних умов в усій її різноманітності [3, с. 176]. Не можна розраховувати і на створення якого б то не було універсального «каталогу причин» [4, с. 180].

Щоправда, автор зазначає також, що є в якійсь мірі універсальне визначення причини: «Загальна причина злочинності у будь-якому суспільстві – об'єктивні соціальні



протириччя». При цьому пропонується розглянути, як вони проявляються у різних сферах суспільного життя.

У кримінологічній літературі наведені дані про найпоширеніші типові обставини, що породжують злочинність. Але у різних своїх сполученнях і проявах ці обставини можуть породжувати різні види злочинності, визначати її якісні та кількісні характеристики по-різному.

У роботах багатьох кримінологів зустрічається безліч обставин або факторів, які впливають на злочинність. Професор Г.М. Мінковський, наприклад, нараховував їх до декількох сотень. Причому залежно від сукупності, що аналізується, розрізняють так звану повну причину і специфічну причину [5, с. 57].

В.Н. Кудрявцев вважає, що під повною причиною слід розуміти сукупність всіх обставин, за яких неминуче настає наслідок [6, с. 174]. На думку Н.Ф. Кузнецової, повна причина є сукупністю різних за характером і механізмом дій соціальних явищ, які породжують злочинність [7, с. 60].

Професор М.Д. Шаргородський зазначав, що причинами злочинності у широкому розумінні цього слова можна вважати усі ті обставини, без яких вона не могла би виникнути і не може існувати. Але не всі ці обставини відіграють активну роль. Причинами злочинності є, як і взагалі причиною, ті активні сили, які своєю дією породжують її. Причини конкретного злочину – це ті активні сили, які викликають у суб'єктів інтереси і мотиви для його вчинення [8, с. 30].

Застосування кримінологами традиційного підходу має обмежений характер. Він практично не застосовується один, а частіше поєднується з багатофакторним підходом. Але при такому сполученні не розмежовуються необхідним чином причина і умова.

Згідно з традиційно-діалектичним підходом причина – це все те, що породжує наслідок. Такий підхід зустрічається у роботах багатьох авторів [9, с. 124]. Наприклад, Н.Ф. Кузнецова пише, що до причин злочинності слід віднести соціально-психологічні детермінанти, які містять елементи економічної, політичної, правової, побутової психології на різних рівнях суспільної свідомості [7, с. 44].

Н.А. Стручков зазначав, що безпосередні причини слід шукати у сфері свідомості, тому що всі спонукальні сили, що викликають дії людини, неминуче повинні пройти через його голову, перетворитися у збудження його волі [10, с. 29].

Як бачимо, автори дискутують про послідовність причинного впливу факторів, про їх розподіл відносно людей на зовнішні і внутрішні. Зазначається, що усі зовнішні фактори впливу сприймаються людиною, і інформація перероблюється нею з урахуванням вже сформованих у неї якостей, враховується спроможність людини до активної цілеспрямованої діяльності. Але такий підхід не враховує, що у ситуації злочинної поведінки одночасно проявляються і зовнішні умови, і особистісні характеристики.

Існує найпоширеніший підхід – ітераційний, або підхід до причинності з позиції взаємодії.

Взаємодія характеризується двоєдністю активної і пасивної сторін, їх доповненістю одна одної, при цьому виділяються: 1) взаємодія зовнішнього і внутрішнього, тобто взаємодія середовища і людини; 2) внутрішня взаємодія, тобто взаємодія економічних, політичних, соціальних і духовних умов життя людей або взаємодія між собою різних характеристик цих людей.

У даному випадку взаємодія виглядає як певна система причини і наслідку, що настає під дією причини за певних умов. Саме все це, на думку А.І. Долгової, генетично «виробляє» конкретну злочинність. Причини змін злочинності слід бачити одночасно у всіх цих взаємодіях [4, с. 208]. Саме взаємодія соціального середовища і особистості, причому за певних умов, і визначає процес причинності індивідуальної або масової злочинної поведінки. Але особистість також розвивається на підґрунті взаємодії психофізичних і спадкових задатків у взаємодії із зовнішнім середовищем.



Автори одного з підручників з криминології, зокрема С.Ф.Мілюков, вважають, що єдиною причиною сучасної злочинності є той ступінь розвитку соціальних протиріч, що викликані розколом суспільства на класи, яка за необхідністю викликала появу спочатку небезпечних для даного устрою суспільства посягань, а потім, або разом з цим, – і виникнення особливої галузі права – кримінального. Ця причина зазнавала серйозних відозмін при переході від однієї форми суспільно-економічної організації до іншої, але незмінно зберігала свою суть [11, с. 102].

Безперечно, міжкласові протиріччя не вичерпують усього спектра соціальних протиріч. До них належать також міжрасові, міждержавні, міжнаціональні, міжконфесійні, внутрікласові, міжособистісні в окремих сферах життя і, нарешті, внутрішньо-особистісні протиріччя, які всі разом і кожне окремо впливають на стан злочинності, зокрема, на її зростання [11, с. 102].

На наш погляд, причини злочинності, в тому числі і жіночої, слід шукати у взаємодії соціального середовища і особистості, а, отже, у тих протиріччях, які відбуваються як у соціальному середовищі, тобто у соціальних протиріччях і тих, що відбуваються у особистості, тобто особистісних.

Розглядаючи причини і умови жіночої злочинності, слід зазначити, що вони, як і причини і умови злочинності в цілому, мають соціальний характер, пов'язані з конкретно-історичними умовами життя суспільства, суттю і способами розв'язання його основних протиріч, місцем жінки у системі суспільних відносин, її ролями і функціями. Зниження або зростання рівня злочинності жінок залежать від її зовнішнього середовища, хоч у деяких випадках вона спроможна відтворювати себе сама, але завжди при сприятливих факторів, що лежать за її межами [1, с. 44].

Обставини, що породжують жіночу злочинність, складають частину причин злочинності в цілому. Але нарівні з цим є і такі фактори, які сприяють існуванню саме злочинності жінок і її різновидів, зумовлюють її зростання, особливі риси.

У криминологічній літературі зазначається, що основними обставинами, з якими пов'язана жіноча злочинність і її зростання, є: 1) зростання рівня активної участі жінок у суспільному виробництві; 2) суттєве послаблення контролюючого впливу основних соціальних інститутів, у першу чергу сім'ї; 3) зростання напруженості у суспільстві, неспокій людей, конфлікти і ворожість між ними; 4) зростання антисуспільних явищ – наркоманії, алкоголізму, пияцтва, проституції, бродяжництва та жебрацтва жінок [1; 70; 77].

Перелічені обставини, які детермінують злочинність в цілому і жінок зокрема, взаємодіють. Саме це визначає, що у своїй сукупності, діючи одночасно на різних рівнях і у різних сферах, вони інтенсивно породжують злочини жінок у цілому. На думку Ю.М. Антоняна, тільки соціальна активність жінок, що зросла, і в той же час послаблення ролі сім'ї і сімейних зв'язків можуть викликати такі явища, як бродяжництво та проституція, а усі вони разом – вчинення злочинів. Останні є не тільки атрибутом певного способу життя, а й засобом його забезпечення, джерелом одержання матеріальних та інших благ [1, с. 47-48].

Подвійне навантаження на жінок – виробництво і домашнє господарство, недоліки в організації їхньої праці, охорони здоров'я і соціально-побутового обслуговування – значно ускладнюють життя жінок, позначаються на їхньому здоров'ї, благополуччі сім'ї, на вихованні дітей. Слід підкреслити, що не сама по собі історично зумовлена тенденція більш активної участі жінок у суспільному житті породжує і сприяє зростанню жіночої злочинності, а саме соціальні протиріччя і пов'язані з ними негативні явища і процеси відіграють визначальну роль при вчиненні злочинів.

В юридичній літературі розглядаються різні групи факторів, які впливають на злочинність в цілому і обумовлюють злочинність жінок [11, с. 109]. До них, зокрема, належать: 1) політичні; 2) економічні; 3) правові; 4) організаційні; 5) психологічні тощо [12, с. 15].

Серед політичних факторів, в першу чергу, слід назвати такі як: 1) нестабільність політичного режиму; 2) нестабільність кримінальної політики; 3) корумпованість дер-



жавної служби; 4) відчуження більшої частини населення від управління державними справами.

До економічних факторів слід віднести: 1) об'єктивне протиріччя між економічними потребами соціальних груп населення, окремих категорій громадян і можливостями суспільства їх задовольнити; 2) те, що рівень життя більшості населення нижче рівня забезпечення фізіологічного виживання; 3) поляризація населення за рівнем доходів; 4) інфляція; 5) безробіття; 6) більш високий рівень прибутків від злочинної діяльності у порівнянні з рівнем прибутковості легальної діяльності.

Слід зазначити особливу роль економічних факторів. Економіка впливає на соціальну структуру суспільства. Ті кризові явища, які зараз відбуваються у нашій економіці, супроводжуються зниженням життєвого рівня багатьох людей, збільшенням частки тих, хто живе нижче середнього рівня бідності. Це сприяє зростанню кількості злочинів, що їх вчиняють громадяни цієї категорії. З іншого боку, збільшується чисельність громадян, що мають значні матеріальні блага, одержанні у більшості випадків незаконним шляхом [12, с. 110]. Все це призвело до різкого знецінення праці, честі, життя і здоров'я, а також до напруженості і підвищеної конфліктності у суспільстві. Жінки більш ранимі, ніж чоловіки, і зміни, що негативно впливають на виробничу і сімейно-побутову сфери, відбиваються на них набагато сильніше. Такі злочини, як хабарництво, розкрадання, ухилення від сплати податків, шахрайство з фінансовими ресурсами, корупція стали нормою життя. За таких соціально-економічних і психологічних умов, що існують в Україні, виникає безліч криміногенних ситуацій, у які потрапляє жінка. Орієнтація на споживчі цінності, тяжке матеріальне становище, страх, неспокій за майбутнє сім'ї, різні перипетії бізнесу, бажання розбагатіти породжує і сприяє зростанню економічної, загально-кримінальної корисливої і агресивної злочинності.

Суттєвим фактором зростання злочинності, зокрема жіночої, є безробіття. Виникнення і збереження прошарку безробітних сприяє їхній соціальній деградації. Відмітимо, що за роки незалежності України безробіття зростає. Так, питома кількість безробітних жінок (у віці 15-70 років, тис. осіб), за даними Державної служби статистики, у 2008 р. складала 656,2, у 2009 р. – 786,8, у 2010 р. – 729,2, у 2011 р. – 725,7, та у 2012 р. – 678,5 [2].

Зв'язок ж безробіття зі злочинністю, як відомо, безпосередній.

До правових факторів злочинності належать такі як: 1) нестабільність законодавства; 2) анемія закону; 3) прогалини кримінально-правової оцінки суспільно небезпечних вчинків; 4) законодавча недооцінка суспільної небезпеки окремих видів злочинів.

Психологічними факторами злочинності є: 1) втрата значною частиною населення визнаних людських цінностей; 2) низький рівень солідарності населення з кримінальним законодавством; 3) втрати довіри до правоохоронних органів; 4) етнічна нетерпимість; 5) релігійна нетерпимість. Слід зазначити вплив на зростання злочинності і антигуманних уявлень, ідей, концепцій.

Одним з факторів сприяння зростанню злочинності є поширення проституції. Якщо до початку 1990-х рр. проституцією займалася дуже обмежена кількість жінок, то на сьогоднішній день проституція є вельми масовим явищем. Для епохи, яку переживає Україна, характерні падіння моралі у різних шарах суспільства, знецінення честі, гідності самого життя людини. Чимало цьому сприяє потік низькопробної кіно-, відео- і друкованої продукції, що пропагує культ сили, жорстокості і статевої розбещеності. Слід зазначити, що сексуальні послуги – досить дорогий товар, що має попит, і його так зване «виробництво» та розподіл підпадає під контроль злочинних угруповань [13, с. 19].

Як відомо, переважна більшість насильницьких злочинів вчиняється жінками в сімейно-побутовій сфері. Характерними особливостями цих злочинів є: 1) наявність конфліктних ситуацій, які виникають або існують постійно, оскільки часто основу конфлікту складають тривалі сутички сторін. Зовні вони виявляються у вигляді взаємної ворожнечі, ненависті, неприязні, підозри, ревнощів, помсти, сварок через матеріальні,



житлові або інші сімейно-побутові проблеми; 2) злочинам нерідко передують загострення й ускладнення конфлікту у зв'язку з одностороннім чи взаємним застосуванням фізичної сили для розв'язання конфліктних ситуацій; 3) невисокий соціальний статус багатьох жінок-злочинниць; 4) посилення в сучасних умовах психічного навантаження і напруження; 5) алкоголізація мікросередовища та безпосередніх їх учасників – сторін конфліктних ситуацій; 6) зниження соціального та превентивного контролю державних органів, громадськості за тими сферами життя, які сприяють розповсюдженню пияцтва, агресивності, насильства і зла; пасивність населення, формалізм і некомпетентність у роботі правоохоронних органів, особливо у сфері запобігання злочинності.

Загальнокримінальна корислива злочинність проти власності як складова частина загальної злочинності в цілому і жінок зокрема визначається системою соціально-економічних відносин.

Як відомо, спонукальною силою людської активності є потреби, а неможливість їх легітимного задоволення є одним з основних джерел злочинності [14, с. 67]. Зазначимо, що у детермінації загальнокримінальної корисливої злочинності суттєве значення має не тільки рівень задоволення матеріальних потреб, а ступінь різниці у їх задоволенні різними соціальними групами, тобто майнова нерівність.

Підкреслимо, що потреби матеріального порядку формуються в суспільстві під впливом добробуту заможних прошарків населення, а можливість легального їх задоволення визначається межами доходів тієї соціальної групи, до якої індивід належить. Постійне зростання кількості безробітних в останні роки ще більше обмежує можливості задоволення матеріальних потреб значної частини населення правомірним шляхом.

Поряд з майновою нерівністю, яка детермінує загальнокримінальну корисливу злочинність в умовах ринкової економіки, існують і такі явища, як влада грошей, культ наживи, індивідуалізм та агресивність, відстороненість і навіть зневага до людей, які не здатні пристосовуватися до цих відносин. Все це – фундамент злочинності проти власності.

Висновки. Вивчення причин і умов антисуспільних вчинків жінок має суттєве значення для запобігання як злочинних, так і дозлочинних форм жіночої поведінки, що соціально відхиляється, шляхом більш вірного морального формування особистості, починаючи з неповнолітнього віку, а також оздоровлення їхнього соціального середовища.

Особливості кримінологічної характеристики жіночої злочинності значною мірою визначаються специфікою способу життя жінок, своєрідністю їх діяльності, соціальних позицій та ролей; по-друге, структура жіночої злочинності не повторює чоловічу, вона специфічна і значною мірою визначається тими видами злочинів, які найбільш притаманні жінкам.

Незважаючи на те, що соціальне становище жінок впродовж десятиліть змінювалося, рівень злочинності жінок залишався нижче рівня злочинності чоловіків. Ця закономірність збереглася і дотепер, хоч кількість жінок в країні переверщує кількість чоловіків. Характеру змін жіночої злочинності властиві певні особливості, і він не завжди збігається з характером змін чоловічої злочинності. Жіноча злочинність відрізняється від чоловічої також іншим співвідношенням корисливих, насильницьких та інших злочинів. Відрізняються злочини, у яких відбивається стереотип поведінки, що склався під впливом конкретного, характерного саме для жінок мікросередовища або ситуації у певний період.

Список використаних джерел:

1. Антонян Ю.М. Преступность среди женщин. – М. : Росе, право, 1992. – 256 с.
2. Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Кримінологія: Учебник / Под ред. акад. В.Н. Кудравцева, проф. В.Е. Зминова. – М. : Юристъ, 1997. – 512 с.



4. Криминология. Учебник для юридических вузов / Под ред. А.И. Долговой. – М. : Изд. группа ИН-ФРА*М - НОРМА, 1997. – 784 с.
5. Криминология: учебник / под ред. Б.В. Коробейникова, Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского. – М. : Норма, 1988. – 88 с.
6. Кудрявцев В.Н. Причинность в криминологии (о структуре индивидуального преступного поведения). – М. : Юрид. лит., 1968. – 174 с.
7. Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминологической детерминации. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 204 с.
8. Шаргородский М.Д. Преступность, ее причины и условия в социалистическом обществе // Преступность и ее предупреждение. – Л. : Лениздат. – 1966. – С. 18–24.
9. Криминология: Учебник для студентов юрид. институтов и факультетов / Под ред. И.И. Карпеца. – М. : Юрид. лит., 1976. – 439 с.
10. Стручков НА. Преступность как социальное явление. – Л. : Лениздат, 1979. – 197 с.
11. Криминология: Учебник для юридических вузов / Под ред. проф. В.Н. Бурлакова, проф., акад. В.П. Сальникова. – СПб. : Санкт-Петербургская академия МВД России, 1998. – 576 с.
12. Криминология: Учебное пособие / С.В. Максимов, И.М. Мацкевич, В.С. Овчинский, В.Е. Зминов / Под ред. В.Е. Зминова. – М. : Издательская группа ИНФРА*М-НОРМА, 1997. – 160 с.
13. Проституция и преступность / Под ред. Ю.М. Хотченкова. – М. : Юрид. лит., 1991. – 304 с.
14. Гишинский Я.И. Проблема преступности в криминологической науке // Советское государство и право. – 1986. – № 8. – С. 23–25.

КРИСЮК Ю. П.,
кандидат юридических наук,
доцент кафедры теории
та історії держави і права
(Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки)

УДК 343.23 (470+44)

СТАВЛЕННЯ ДО ЗЛОЧИНУ І ПОКАРАННЯ В РОСІЇ І ФРАНЦІЇ: ДОСВІД І УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано проблему ставлення до злочину і покарання в Росії і Франції як яскравих представників візантійського та західноєвропейського типів менталітету. Зроблено висновки щодо необхідності та перспектив удосконалення кримінального законодавства та пенітенціарної системи України з урахуванням європейського досвіду.

Ключові слова: злочин, покарання, кримінальне законодавство, пенітенціарна система, тип менталітету, Україна, Росія, Франція.

В статье проанализирована проблема отношения к преступлению и наказанию в России и Франции как ярких представителей византийского и западноевропейского типов менталитета. Сделаны выводы о необходимости и

